

PRZEGLĄD BIBLIOGRAFICZNY

Dariusz Matelski, *Grabież i restytucja polskich dóbr kultury od czasów nowożytnych do współczesnych*, Pałac Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie, Kraków 2006, t. 1 ss. 675 + 160 ilustracji, t. 2 ss. 612 (numerowany od s. 679).

Publikacja ta została dedykowana prof. Karolowi Estreicherowi (1906-1984) w setną rocznicę jego urodzin. Impulsem do powstania książki było odnalezienie w 2001 roku dzieła *Cultural Losses of Poland*, które powstało w czasie drugiej wojny światowej, w zespole rewindykacyjnym przy polskim rządzie w Londynie działającym pod kierunkiem dra Karola Estreichera. Informacje o grabieży polskich dóbr kulturowych były gromadzone przez ten zespół od samego początku wojny. Dzięki temu w momencie jej zakończenia, Polska jako jedyny kraj miał dokładny spis skradzionych czy zniszczonych swych dóbr. Z inicjatywy Karola Estreichera, który przebywał w Stanach Zjednoczonych w 1943 roku, powstał specjalny komitet zwany Komisją Roberta. Miał on zająć się rewindykacją dóbr kultury po zakończeniu wojny. W kwietniu 1944 roku zaczął działać w Londynie międzysojuszniczy komitet zwany komitetem Vouchera. Obydwa komitety zgromadziły dokumentację dotyczącą przemieszczenia dóbr kultury oraz na wniosek Karola Estreichera, kartotekę uczonych niemieckich i innych organizatorów hitlerowskiej grabieży. Po zakończeniu wojny w polskim Ministerstwie Kultury i Sztuki powstało Biuro Rewindykacji i Odszkodowań Wojennych. Za pośrednictwem delegatów szukało zagrabionych dóbr kulturowych. Na terenie Niemiec największe sukcesy osiągnął Karol Estreicher. To dzięki niemu udało się odzyskać m.in. Ołtarz Wita Stwosza, zabytki z katedry krakowskiej i Wawelu, Uniwersytetu Jagiellońskiego, *Damę z Gronostajem* da Vinci i *Krajobraz z Miłosiernym Samarytaninem* Rembrandta.

Początek nowoczesnego podejścia do spuścizny kulturowej narodów dało porozumienie na Konferencji Brukselskiej w 1878 roku. Uzgodniono wówczas, że wszelkiego rodzaju kontrybucje wojenne i rekwizycje ograniczą się tylko do rzeczywistych potrzeb wojny. Zagwarantowano nienaruszalność dóbr kulturowych. Niestety porozumienia nie ratyfikowano z powodu sprzeciwu Anglii. W XX wieku mimo wzrostu świadomości wagi zabytków, zastosowano jednak w tej kwestii najbardziej barbarzyńskie metody. W szczególnej sytuacji znajdowała się Polska, ze względu na swe geopolityczne położenie. Przez ponad dwa wieki polskie zbiory były przemieszczane do państw zaborczych albo wywożone do innych krajów

(Szwajcaria, Francja). Katastrofalne skutki dla polskich zabytków miała druga wojna światowa. Tuż przed jej wybuchem najcenniejsze zbiory zostały przekazane do oddziałów Muzeum Narodowego w Warszawie, Krakowie i Lwowie. Część zbiorów arystokracja poukrywała w swoich letnich rezydencjach lub też na Kresach Wschodnich. W czasie wojny Niemcy systemowo niszczyli polskie zabytki a najcenniejsze grabili. Swoje działania okupant sankcjonował kolejnymi normami prawnymi, które miały uzasadniać kradzież dóbr kultury. Jeszcze przed wybuchem wojny akcję zawłaszczania polskich zabytków przygotował prof. Dagobert Frey z Osteuropa Instytut Uniwersytetu Wrocławskiego. W październiku 1939 roku rozpoczął działalność dr Kajetan Mühlann jako pełnomocnik dla zabezpieczenia oraz rejestracji skarbów sztuki i kultury w Generalnym Gubernatorstwie. Najcenniejsze dzieła sztuki ze zbiorów państwowych i prywatnych (w tym kościelnych), rabowane przez Niemców były wywożone w głąb Rzeszy. W czasie okupacji hitlerowskiej wywieziono do Niemiec najważniejsze eksponaty z polskich zbiorów: Ołtarz Wita Stwosza, *Damę z Gronostajem* Leonarda da Vinci, *Portret Młodzieńca* Rafaela, wazy antyczne z Gołuchowa.

Zabytkowe przedmioty ulegały kradzieży oraz niszczeniu nie tylko przez władze okupacyjne ale i przez pojedynczych żołnierzy i urzędników niemieckich. Największe jednak spustoszenie w polskich dobrach kultury spowodowało systemowe działanie Niemców po upadku Powstania Warszawskiego. Miasto było niszczone ulica po ulicy, po uprzednim ograbieniu z wszystkiego co przedstawiało jakąkolwiek wartość. Zostały spalone doszczętnie: Biblioteka Narodowa, Archiwum Miejskie i Archiwum Akt Nowych. Wysadzono w powietrze pomniki, kościoły, pałace oraz Zamek Królewski. Prof. Władysław Tatarkiewicz napisał, że „zniszczenie cudzego mienia dokonane z premedytacją i planowo jest złem oczywistym, niewątpliwym, nie dającym się kwestionować. A takie właśnie zło zostało przez Niemców wyrządzone. Polska została planowo i z premedytacją zniszczona ogniem i dynamitem. Zniszczenie zostało przeprowadzone z całą świadomością, przygotowaniem i metodą. Nie było to przypadkiem, chwilowym impulsem, szaleństwem wojennym”.

Grabież i restytucja polskich dóbr kultury od czasów nowożytnych do współczesnych Dariusza Matelskiego, jest szczegółowym kompendium wiedzy o problemie rabunku i działań restytucyjnych dóbr kultury. Otwiera ją przedmowa autorstwa Zbigniewa Kazimierza Witka, dyrektora Instytutu Badań Dokumentacji i Poszukiwań Dzieł Sztuki im. Karola Estreichera oraz prezesa Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie. Uwagi wstępne Autora publikacji wprowadzają w zagadnienie książki. Rozdział pierwszy dotyczy szeroko pojmowanego pojęcia restytucji, poprzez ukazanie ustawodawstwa międzynarodowego oraz układów Polski z sąsiadami (*Restytucja w stosunkach międzynarodowych*). Drugi rozdział został poświęcony grabieży i zwrotowi polskich dóbr kultury w czasie I Rzeczypospolitej (*W okresie Rzeczypospolitej Obojga Narodów do roku 1795*). Trzeci rozdział zajął się tą problematyką w okresie niewoli narodowej (*W okresie zaborów 1795-1918*). Czwarty rozdział został poświęcony problemowi restytucji zbiorów kulturowych w okresie międzywojennym (*W okresie drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939*). Piąty rozdział zajmuje się dobrami kultury w czasie drugiej wojny

światowej (*Polskie dobra kultury pod obcym jarzmem 1939-1945*). Szósty rozdział obejmuje czasy PRL i działania zmierzających do odzyskania dóbr kultury wywiezionych przez Niemców w okresie okupacji oraz reewakuacji ich ze stref okupacyjnych i ZSRR (*W okresie Polski Ludowej 1945-1989*). Ostatni, siódmy rozdział zajmuje się rokowaniami aktualnych władz państwowych z sąsiadami i Stanami Zjednoczonymi (*W okresie Trzeciej Rzeczypospolitej od roku 1989*). Publikację wieńczy zakończenie podsumowujące przeprowadzone badania.

Uzupełnieniem publikacji jest obszerny aneks składający się z dokumentów dotyczących restytucji dóbr kulturalnych przez Polskę. Pierwszym przywołanym dokumentem jest polsko-rosyjski traktat rozejmowy zawarty w Andruszowie 30 stycznia 1667 roku, końcowym zaś dokumentem jest umowa z 7 czerwca 2005 roku o współpracy między Instytutem Pamięci Narodowej - Komisją Ścigania Zbrodni przeciw Narodowi Polskiemu a Federalnym Urzędem do spraw dokumentów Służb Bezpieczeństwa byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej. W publikacji znalazł się też wykaz map, ilustracji, słownik podstawowych pojęć archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych oraz wykaz skrótów i bibliografia. Ważnym uzupełnieniem książki są indeksy: osobowy, nazw geograficznych i rzeczowy. Załączone do publikacji fotografie przedstawiają dokumenty z Archiwum prof. Karola Estreichera TPSP w Krakowie oraz Ministerstwa Prac Kongresowych w Londynie.

Autor w swej pracy korzystał z wiedzy, którą nabył podczas kwerend w licznych archiwach, bibliotekach i muzeach polskich oraz zagranicznych.

Niniejsza publikacja stanowi pierwsze tak obszerne i pełne kompendium wiedzy o losach polskich dóbr kultury na przestrzeni wieków. Ze względu na ważność tematyki, publikację tę powinno poznać nie tylko środowisko naukowe ale jak najszersze grono czytelników.

***Historia świadectwem czasów*, red. ks. W. Bielak, ks. S. Tylus SAC, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, ss. 662 (w tym 33 strony zdjęć).**

Publikacja ta jest księgą pamiątkową dedykowaną ks. prof. Markowi Tomaszowi Zahajkiewiczowi. Została przygotowana przez przyjaciół, kolegów i uczniów dostojnego Jubilata, jako podziękowanie za jego pracę naukową i w pięćdziesiątą rocznicę święceń kapłańskich. Księgę otwiera list abpa prof. Józefa Życińskiego do ks. prof. Zahajkiewicza. Następne pismo do Jubilata wystosował Dziekan Wydziału Teologii KUL ks. prof. Jerzy Pałucki. Artykuły do książki napisali: ks. S. Tylus, *Wokół osoby Jubilata. Życie i działalność naukowo-dydaktyczna ks. prof. dr hab. Marka Tomasza Zahajkiewicza*; ks. W. Bielak, *Bibliografia publikacji Księdza profesora Marka T. Zahajkiewicza*; S. Bober, *Krwawe ślady na wołyńskiej ziemi*; ks. A. Bruździński, *Symbolika herbu papieża Benedykt XVI; Bractwa religijne w siedemnastowiecznym Krakowie. Zarys problematyki*; M. Chuchra, S. Marek, *Polscy fideiomiści w strukturach terytorialno-personalnych Kościoła kameruńskiego w latach 1973-1998*; M. Dębowska, *Kształcenie dziewcząt w klasztorze norbertanek w Imbramowicach w XVIII wieku*; ks. F. Drączkowski, *Duchowy charakter królestwa Bożego w świetle przekazów patrystycznych*;

ks. J. Dyl, *Polonica teologiczne XVI wieku w Bibliotece Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie (BSL)*; B. Flaga, J. Flaga, *Działalność bibliotekarska biskupa Józefa Andrzeja Załuskiego*; ks. K. Gózdź, *Człowiek w perspektywie Wcielenia*; A. Hamryszczak, *Praktyki pobożnościowe bractw i organizacji religijnych w Kalwarii Paclawskiej w XIX i XX wieku*; ks. S. Janeczek, *Czy szkoła jezuicka zaprzepaściła zdobycze humanizmu? Uwagi na marginesie lektur z dziejów kultury polskiej*; ks. A. Kaim, *Mistrz i przyjaciel. Wojciech Nowopolczyk i humanizm chrześcijański*; ks. S. Koczvara, *Miłość ojczyzny w ujęciu świętego arcybiskupa Józefa Wilczewskiego, metropolity Lwowa*; ks. J. Krętosz, *Skarbyz Otyni na Pokuciu i ich ewakuacja na Śląsk po zakończeniu II wojny światowej*; ks. J. Marczewski, *Z dziejów bernardynów lubelskich w dobie potrydenckiej. In Coena Domini 1699*; ks. T. Moskal, *Wizytacja parafii Sulistawie w 1782 roku*; B. Noworyta-Kuklińska, *Ołtarz - miejsce ofiary i prezentacji idei ikonograficznych*; ks. J. Pałucki, *Spes autem non confundit in aeternum*; o. R. Prejs, *Galiczyjskie drogi franciszkańskich zakonników - zesłańców po powstaniu styczniowym*; ks. M. Ruścki, *Wkład chrześcijaństwa w edukację*; B. Skrzydlewska, *O integralną wizję muzeum w kulturze*; R. Skrzyniarz, *Średniowieczne kaznodziejstwo zakonne na ziemiach polskich. Zarys problematyki*; ks. B. Stanaszek, *Ślubowanie księży na wierność PRL w diecezji sandomierskiej w 1953 roku*; ks. P. Szczur, *List św. Leandra do Florentyny reguła monastyczna?*; ks. M. Szram, *Herodot i Tukidydes w pismach wczesnochrześcijańskich pisarzy aleksandryjskich*; ks. J. Szymański, *Kościół katolicki w obwodzie kamieniecko-podolskim w 1945 r.*; ks. J. Walkusz, *Geneza i powstanie polskiej parafii etnicznej w London, Ontario*; ks. A. Weiss, *Dokument lokacyjny króla Jana II Sobieskiego dla Obry - Bernardowa*; ks. S. Wilk, *Apelacja benedyktynek kowieńskich do Stolicy Apostolskiej w 1920 roku*; ks. J. Wołczański, *Relacje z sowieckich przesłuchań świadków napadów ukraińskich nacjonalistów na klasztor OO Dominikanów w Podkamieniu i okoliczne wioski w 1944 roku*; ks. S. Zabraniak, *Z dziejów szkolnictwa w Wieluniu (do końca XVIII w.)*; ks. D. Zagórski, *Jak posiadać by nie przekroczyć miary? Realizacja ideału μεσότης w posługiwaniu się dobrami materialnymi według Klemensa Aleksandryjskiego*; o. P. Zając, *Metody katolickiej ewangelizacji Inuit w rejonie Zatoki Hudsona 1912-1942*; ks. Z. Zieliński, *Mistrzowie w pamięci ucznia*; o. H. Zimoń, *Etnohistoria rodu królewskiego Abasiranga na wyspie Bukerebe w Tanzanii do połowy XVIII wieku.*

Książka *Historia świadectwem czasów* jest dziełem będącym symbolicznym wyrazem uznania i podziękowania dla pracy ks. prof. Marka T. Zahajkiewicza ze strony środowiska Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Studia Włocławskie, t. 9, Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, Włocławek 2006, ss. 494.

Najnowszy numer periodyku został dedykowany ks. dr Janowi Nowaczykowi, profesorowi Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Jubilat pełnił również przez wiele lat funkcję prezesa Teologicznego Towarzystwa Naukowego w tymże seminarium. Czasopismo otwiera słowo wstępne biskupa włoc-

ławskiego Wiesława Meringa. Następnie umieszczony został życiorys ks. prof. Jana Nowaczyka, ukazujący jego dorobek naukowy, działalność dydaktyczną oraz pracę duszpasterską. Kolejne artykuły zajmują się różnorodną problematyką, jednakże nas interesują tylko rozprawy historyczne. Autorami artykułów są: Waldemar Rozynkowski, *Wokół kanonizacji biskupa Stanisława oraz Święty Stanisław BM - patron kościołów parafialnych w diecezji wrocławskiej*; Justyna Obodzińska, *Z dziejów chrześcijaństwa na ziemi wolińskiej*; ks. Witold Kujawski, *Diecezja kruszwicka, jej początki i przejście do Włocławka*; Piotr Pawłowski, *Katalogi biskupów wrocławskich*; ks. Kazimierz Górski, *Dobra biskupów wrocławskich w ziemi dobrzyńskiej w świetle dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*; Krzysztof Optołowicz, *Kult Eucharystii w miastach średniowiecznych na przykładzie miast lokacyjnych Kujaw i ziemi dobrzyńskiej (XIII-XV w.)*; ks. Wojciech Hanc, *Z dziejów ekumenii w diecezji wrocławskiej*; ks. Kazimierz Rulka, *Z dziejów ruchu charytowskiego w Polsce i w diecezji wrocławskiej*; ks. Józef Dębiński, *Księża diecezji wrocławskiej posłami i senatorami w II Rzeczypospolitej*.

Rocznik zamyka sprawozdanie z działalności Teologicznego Towarzystwa Naukowego Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku za rok akademicki 2005/2006 autorstwa ks. Zbigniewa Zaremskiego oraz recenzje książek, które ukazały się w 2005 roku.

oprac. Artur Hamryszczak

***Liber copulatorum parafii pw. św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty w Mielcu 1762-1777*, oprac. Krzysztof Haptaś, Piotr Miodunka, Mielec 2006, ss. 123.**

Niniejsza pozycja rozpoczyna cykl wydawniczy ksiąg metrykalnych z parafii pw. św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty. Pierwsze parafialne wypisy metrykalne sięgają tam XVI wieku. W omawianej publikacji zostały opracowane wykazy ślubów z lat 1762-1777. Przedstawiony materiał zawiera spis zarówno z czasów przedrozbiorowych (do 1772 r.) oraz rejestry danych osobowych wykonywane już pod panowaniem austriackim, ale jeszcze na wzorcach staropolskich. Kolejne wypisy istniejące w parafii, sporządzone są już według wytycznych ustalonych przez rząd austriacki. Książka zawiera obok obszernego wstępu i zasadniczej treści *Liber copulatorum* indeksy: osobowy, geograficzny i rzeczowy, które mają za zadanie ułatwić wszechstronne wykorzystanie źródła. Cennym wkładem w badaniu publikowanych metryk są liczne przypisy objaśniające funkcje niektórych osób wymienionych w źródle jak i miejscowości, o których jest mowa. Profesjonalne wydanie ozdabia mapa obszaru parafii mieleckiej w II połowie XVIII w. oraz fotografie archiwaliów. W kolejnych seriach dzięki staraniom Muzeum Regionalnego w Mielcu wydane zostaną parafialne księgi ochrzczonych i zmarłych.

Prezentowana księga stanowi niezastąpione źródło do dziejów Mielca w omawianym okresie i jest jednym z nielicznych przykładów publikacji tego typu źródeł. Pozycja ta jest swego rodzaju zachętą do kolejnych systematycznych publikacji ksiąg metrykalnych oraz innych materiałów źródłowych.

ks. Józef Wołczański, *Między zagładą a przetrwaniem. Wybrane obiekty sakralne archidiecezji lwowskiej i diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego na Ukrainie Zachodniej 1945-1991*, Kraków 2005, ss. 263.

Publikacja prezentuje unikalne fotografie kościołów i kaplic w 74 miejscowościach na terytorium Ukrainy Zachodniej w latach 1945-1991. Większość tych świątyń stanowiło integralną część archidiecezji lwowskiej, niektóre zaś należały do diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego. W większości przypadków poszczególne miasta i wioski dysponowały jedną świątynią, tylko niektóre mogły poszczycić się większą ilością kościołów rzymskokatolickich. Prezentowana praca ma charakter dokumentacyjny, przy czym główny akcent położono na warstwę ikonograficzną. Dzięki zamieszczeniu jak największej ilości fotografii tych samych obiektów ukazano obraz postępującej zagłady w okresie drugiej wojny światowej oraz po jej zakończeniu. Niektóre z tych świątyń po zmianach ustrojowych, powróciły do swych właścicieli, inne przejęła odradzająca się Cerkiew greckokatolicka bądź Cerkiew prawosławna. Książka ukazuje proces degradacji zabytków sakralnych o nieprzeciętnych walorach historyczno - artystycznych na ziemiach polskich zagarniętych po drugiej wojnie światowej przez Związek Sowiecki.

Marian Piórek, *Przezviska i nazwiska mieszkańców Kolbuszowej w latach 1640 - 1700*, Kolbuszowa 2006, ss. 391.

Autor na podstawie ksiąg metrykalnych parafii kolbuszowskiej z lat 1640 - 1700 prezentuje obszerny wykaz przezwisk i nazwisk tego regionu. Publikacja składa się z trzech rozdziałów. Rozdział pierwszy szkicuje historyczny proces powstawania nazwisk od drugiej połowy XIII wieku do czasów obecnych. Następny rozdział zawiera rys dziejowy parafii w Kolbuszowej w omawianym czasie. Rozdział trzeci stanowiący zasadniczy trzon pracy, obejmuje całościowe zestawienie nazwisk mieszkańców parafii z lat 1640-1700. Spis nazwisk został ujęty w tabelach zawierających nazwiska z poszczególnych miejscowości posegregowany zarówno według XVII - wiecznej pisowni jak i współczesnej wersji danego nazwiska. Dołączona jest też pierwsza data pojawienia się nazwiska oraz wyjaśnienie znaczeń bądź pochodzenia danej nazwy. W osobnych tabelach Autor zestawiał tabele imion nadawanych na chrzcie w omawianych latach. Praca zaopatrzona jest w obszerny aneks z wykazem całego rejestru nazwisk oraz imion dla wsi Kolbuszowa i Werynia - najstarszych osad w parafii. Istotnym dodatkiem jest też załączona bibliografia źródeł i opracowań dotyczących tego zagadnienia.

Publikacja jest niezwykle cennym źródłem przede wszystkim do badań onomastycznych, ale także dla językoznawców oraz osób zainteresowanych genealogią.

Urszula Paszkiewicz, *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej do 1939 roku. Suplement 2*, Poznań 2006, ss. 636.

Omawiany Suplement nr 2, stanowi metodyczną kontynuację *Inwentarzy*

i katalogów bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej wydanych w 1998 roku i *Suplementu 1* wydanego w 2000 roku. Zawiera on łącznie 2151 opisów inwentarzy i katalogów bibliotek instytucjonalnych i prywatnych. Rękopisy stanowią 2064 pozycje a druki - 87 pozycji. Publikacja obejmuje spis zawartości bibliotek znajdujących się w 738 miejscowościach pozostających obecnie w granicach terytorialnych Białorusi, Litwy, Łotwy, Rosji i Ukrainy. Zebrane inwentarze i katalogi dotyczą zawartości bibliotek należących do 772 instytucji, 299 klasztorów i 128 właścicieli księgozbiorów prywatnych. Zasięg chronologiczny obejmuje natomiast źródła powstałe od XVI wieku do początku XXI wieku. Najstarszy zarejestrowany spis rękopiśmienny pochodzi z lat 1540-1548, najnowszy z 1945 roku.

Istotną nowością w stosunku do poprzednich spisów jest fakt podziału zarejestrowanego materiału na dwie części: pierwsza wykazuje opisy jednostkowe, druga - informacje zbiorcze. W obu częściach materiał został uporządkowany alfabetycznie według nazw miejscowości, w których znajdowały się biblioteki. Wzorem wcześniej wydanych spisów przyjęto podziały administracyjne w trzech okresach historycznych Rzeczypospolitej: do 1772 roku, od 1773 do 1918 roku i od 1919 do 1939 roku. Zrąb główny zaopatrzone w część spisów pomocniczych: indeks nazw osobowych, indeks bibliotek instytucjonalnych i klasztornych, zestawienie chronologiczne inwentarzy i katalogów, wykaz skrótów cytowanych wydawnictw, wykaz skrótów zastosowanych w opisach, wykaz nazw administracyjnych jednostek terytorialnych. Na końcu umieszczone zostały zestawienia graficzne, prezentujące kwestie faktograficzne i merytoryczne zarejestrowanych źródeł.

ks. Tadeusz Pater, *Listy o kresach południowo-wschodnich*, Kraków 2006, ss. 574.

Książka ks. Tadeusza Patera, pochodzącego z Kresów Wschodnich stanowi osobistą refleksję autora nad wieloma aspektami współczesnego życia Polaków na terenach dzisiejszej Ukrainy. Treść listów obejmuje głównie osobiste przemyślenia i doświadczenia z pobytu na tych ziemiach. Kanwą do opisu stanowią głównie uroczystości patriotyczne, wydarzenia kulturalne, sympozja, a także rocznice tragicznych wydarzeń na Kresach Wschodnich. Cykl 17 listów można podzielić na kilka tematycznych wątków. Pierwsze - mające charakter wspomnieniowy - stanowią listy do rodziny i przyjaciół. Autor podejmuje w nich też analizę działalności duszpasterzy we Lwowie i okolicy. Kolejne listy omawiają wiele problemów, z jakimi borykają się Polacy zamieszkali na Ukrainie. Są tu również relacje z festiwalu kultury polskiej we Lwowie w 1996 roku i z uroczystości w katedrze lwowskiej, które uwieńczyły ten festiwal. Znajdziemy też obszernie relacje z koncertu chóru i orkiestry Filharmonii Państwowej im. Karola Szymanowskiego z Krakowa, a także wykonanie *Polskiego Requiem* Krzysztofa Pendereckiego w katedrze lwowskiej. W listach Autor zajmuje się osobą Franciszka Karpińskiego w 175 rocznicę śmierci kompozytora. W tekście znajdziemy analizę jego pieśni nabożnych podjętą przez prof. Marię Pawłowską. Całość kończy omówienie Dni Zbigniewa Herberta we Lwowie w 2000 roku.

Książka stanowi nie tylko przykład dzieła o charakterze sentymentalno-wspomnieniowym, ale dzięki licznym informacjom i opisom odsłania wiele tajemnic dotyczących Kresów Wschodnich, które mogą być pożyteczne dla historyków, muzykologów i historyków sztuki.

Wykazy osób z akt parafialnych Diecezji Łuckiej do 1945 roku. Tom IV, ks. Waldemar W. Żurek, Lublin 2007, ss. 816.

Czwarty tom wykazów w opracowaniu ks. Waldemara Żurka obejmuje wypisy danych osobowych z metryk urodzenia, chrztu, aktów zawarcia ślubu, zgonu, protokołów zeznań świadków, dyspens od zapowiedzi i pokrewieństwa. Całość składa się z dwóch części. Pierwsza część obejmuje dane osobowe z wielu parafii na terenie diecezji łuckiej, które zostały ułożone alfabetycznie. Dalsza część wyszczególnia wykazy nazwisk z parafii: Beresteczko, Binduga, Dubno, Jałowicze, Kołki, Krupiec, Łysin, Nieświcz, Ołyka, Ptycza, Radziwiłłów, Skurcze, Zaturce, Złoczówka. Opasły tom kończy spis wszystkich parafii diecezji łuckiej w 1938 roku. Książka tradycyjnie zainteresuje Kresowian, szczególnie tych pochodzących z terenu dawnego województwa wołyńskiego szukających swoich przodków rozproszonych w różnych częściach kraju i za granicą. Planowane jest wydanie piątego, ostatniego tomu.

oprac. Daniel Kiper

Krzysztof Bracha, *Nauczanie kaznodziejskie w Polsce późnego średniowiecza. «Sermones dominicales et festivales» z tzw. kolekcji Piotra z Miłosławia, Kielce 2007, ss. 523, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej.*

Rozprawa K. Brachy składa się z następujących części: I. Badania i źródła, rozdz. 1. Kaznodziejstwo w Polsce średniowiecznej. Stan badań, rozdz. 2. Kazania z tzw. kolekcji Piotra z Miłosławia. Podstawa źródłowa; II. Wokół sztuki kaznodziejskiej, rozdz. 3. Arma praedicatorum, rozdz. 4. Lingua medicinalis; III. U podstaw wiary, rozdz. 5. W kręgu eucharystycznym, 6. W kręgu eschatologicznym; IV. W czasie uświęconym – wielkie święta doroczne, rozdz. 7. Boże Narodzenie, rozdz. 8. Wielkanoc; V. Konteksty społeczne, rozdz. 9. Małżeństwo i rodzina, rozdz. 10. Typy społeczne, grupy zawodowe i wyznaniowe, rozdz. 11. Spotkanie z folklorem; VI. Wzorzec prawego chrześcijanina, rozdz. 12. Postawy potępione, rozdz. 13. Postawy nakazane. Całość zamyka zakończenie, dwa aneksy, bibliografia, spis ilustracji, spis tabel i streszczenie w języku angielskim.

Niniejsza publikacja składa się z sześciu części. Pierwsza jest analizą warsztatu kaznodziei, jego przygotowania intelektualnego oraz retorycznego. Dalsze części przedstawiają wybraną problematykę treści samych *Sermones dominicales et festivales* z tzw. kolekcji Piotra z Miłosławia, a są nimi: prawdy wiary – Eucharystia oraz wizje zaświatowe, następnie pobożne budowanie w czasie dwóch najważniejszych świąt dorocznych, konteksty społeczne, w tym etyka małżeńska i rodzinna, wizje społeczne i moralne oceny poszczególnych członków drabiny

feudalnej oraz grup zawodowych i wyznaniowych, a także stosunek kaznodziei do kultury popularnej, sfery przesądów i zabobonów. Całość rozprawy kończą dwa rozdziały, ukazujące postulowany przez kaznodzieję wzorzec zachowań oraz odrzucany antyczny wzorzec chrześcijanina. K. Bracha dla celów porównawczych umieścił w aneksie konkordancję zachowanych rękopisów kolekcji kazań oraz skrócony opis źródeł.

Publikacja K. Brachy jest pracą nowatorską w zakresie kaznodziejstwa późnośredniowiecznego – lecz nie tylko – na gruncie historiografii polskiej. W polskich archiwach i bibliotekach znajdują się liczne rękopisy średniowieczne zawierające kazania z tej epoki. Czekają one na solidne i dogłębne wniknięcie w ich treść i zawarte przesłania, a także problematykę moralną i społeczną nurtującą ludzi średniowiecza. Lukę tę wypełnia wspomniana już rozprawa, dając podwaliny pod dalsze badania nad kaznodziejstwem średniowiecznym w Polsce.

Zbigniew Oleśnicki książę Kościoła i mąż stanu. Materiały z konferencji Sandomierz 20-21 maja 2005 roku, red. Feliks Kiryk, Zdzisław Noga, Kraków 2006, ss. 299 plus ilustracje, Wydawnictwo i Drukarnia Secesja.

Publikacja jest pokłosiem konferencji zorganizowanej w Sandomierzu z okazji 550 rocznicy śmierci Zbigniewa Oleśnickiego, pierwszego polskiego kardynała i księcia Kościoła, a także jednego z czołowych mężów stanu polskiego średniowiecza.

Wystąpienia zostały opublikowane w następującej kolejności: M. Koczerwska, *Zbigniew Oleśnicki wśród ludzi i idei swojej epoki*, J. Wroniszewski, *Ród Dębnow. Krąg rodowy Zbigniewa Oleśnickiego*, K. Baczkowski, *Zbigniew Oleśnicki wobec II unii polsko-węgierskiej 1440-1444*, J. Tęgowski, *Stosunek Zbigniewa Oleśnickiego do Unii Polski z Litwą*, D. Wróbel, *Zbigniew Oleśnicki a kwestia pruska i krzyżacka*, Z. Noga, *Zbigniew Oleśnicki a księstwo siewierskie*, J. Sperka, *Biskup karakowski Zbigniew Oleśnicki a ugrupowania dworskie w okresie panowania Władysława Jagiełły i w pierwszych latach Władysława III*, W. Fałkowski, *Król i biskup. Spór o rację stanu Królestwa Polskiego w latach 1424-1426*, B. Czwojdrak, *Królowa Zofia Holszańska a biskup Zbigniew Oleśnicki w diecezji krakowskiej – konflikt, współpraca czy rywalizacja*, K. Ożóg, „*Pastor bonus*” – *duszpasterskie zabiegi biskupa Zbigniewa Oleśnickiego w diecezji krakowskiej*, M. D. Kowalski, *Rola prowizji papieskich w obsadzaniu prebend katedralnych za czasów Zbigniewa Oleśnickiego*, T. Graff, *Biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki wobec schizmy bazylijskiej (1439-1449)*, J. Smołucha, *Kontakty Zbigniewa Oleśnickiego z Eneaszem Sylwiuszem Piccolominim*, S. Gawlas, *Zbigniew Oleśnicki wobec sporu o ustrój państwa (1425-1430)*, J. Nikodem, [...] „*caput meum carnifici non subducam*” [...] *O domniemanym zamachu na Zbigniewa Oleśnickiego w 1432 roku*, Z. Górczak, *Dobra stołowe biskupstwa krakowskiego za pontyfikatu Zbigniewa Oleśnickiego (1432-1455)*, F. Kiryk, *Związki Zbigniewa Oleśnickiego z Sandomierzem i ziemią sandomierską*, W. Bukowski, *Ostatnia droga kardynała Zbigniewa Oleśnickiego z Sandomierza do Krakowa (1455)*, M. Wilamowski, *Nieznany dokument Zbigniewa Oleśnickiego z 3 lutego 1451 roku w sprawie po-*

działu dóbr synów Dobiesława z Sienna. Zbiór referatów poprzedza wstęp i wykaz skrótów, zaś zamyka Zbigniew Oleśnicki – książę Kościoła i mąż stanu. Kronika konferencji. Publikację wieńczą ilustracje z czasu obrad wspomnianej konferencji.

Zebrane referaty i komunikaty mają na celu przedstawienie dotychczasowych wyników badań oraz nowe ukazanie biskupa Zbigniewa Oleśnickiego na tle dziejów politycznych, kulturalnych Królestwa i jego roli w historii Kościoła.

oprac. Ryszard Skrzyniarz